

Knyaz ASLAN

Baş müəllim

OXUCULARIN BƏDİ-ESTETİK TƏRBIYƏSİ PROSESİNDƏ KİTABXANALARIN ROLU

Tarixin bütün dövrlərində gənc nəslin mənəvi tərbiyəsinə, bədii-estetik zövqlərinin formalaşmasına, modəni-əxlaqi vərdişlərə yiyələnməsinə ciddi fikir verilmişdir. Hazırda Azərbaycan Respublikasının müstəqillik yolu ilə inamla irəliləməsi, milli dövlətçiliyimizin dirçəlib çiçəklənməsi, mənəvi-estetik dəyərlərin yeni mənə və məzmun daşması bu problemin aktuallığını bir daha təsdiqləyir. Çünki uşaq və gənclərin yetkin mənəvi simasını formalaşdırmadan, onları fəal həyat mövqeyinə çıxarmadan, cəmiyyətin ləyaqətli qurucusu kimi yetişdirmədən, kamil şəxsiyyətlərə çevirmədən suveren dövlətin inkişafına və beynəlxalq aləmdə nüfuz qazanmasına nail olmaq mümkün deyildir. Bununla yanaşı, düzgün həyat yolu seçmək, qüvvə və bacarığını, istedad və qabiliyyətini ən nəcib əməllər uğrunda mübarizəyə həsr edə bilmək xeyli dərəcədə insanın öz əxlaqi borcunu necə başa düşməsindən, mənəvi-estetik tərbiyəsinin səviyyəsindən asılıdır. Bu borcu başa düşməkdə isə kitabxanaçılarımıza bədii və incəsənət ədəbiyyatının təbliği sahəsində gördüyü işlər, gəncləri təsirli sənət əsərləri vasitəsilə tərbiyələndirmək üçün keçirdiyi tədbirlər kömək edə bilər. Belə ki, ictimai şüur formalarından biri olan incəsənət cəmiyyətdə baş verən hadisələri, insanların həyata münasibətini, bədii surətlər vasitəsilə əks etdirməklə oxuculara yalnız gözəlliyi başa düşüb qiymətləndirmək, gözəllik qanunları ilə yaratmaq qabiliyyəti deyil, həm də mahiyyəti tozahürdən, müterəqqini mürtəcədən fərqləndirmək bacarığı aşılayır.

“Yüksək bədii modəniyyətə, estetik duyuma yiyələnmiş adam ictimai və şəxsi həyatın bütün sahələrində gözəlliyə can atır. Gözəlliyə həssaslıq, estetik tələbat insan həyatını zənginləşdirir, onda yaşamaq həvəsini, həyat eşqini qüvvətləndirir. Əlbəttə, söhbət yalnız incəsənətin bilavasitə tərbiyəvi təsirindən deyil, estetik qavrama

qabiliyyəti yaradılmasından, bu sözün geniş mənasında dünyaya estetik münasibətin formalaşdırılmasından gedir" (5, s. 114).

Bədii-estetik tərbiyə hərtərəfli və ahəngdar inkişaf etmiş şəxsiyyət yetişdirilməsində mühüm rol oynayır. Hazırkı şəraitdə bədii-estetik tərbiyə insanda əmək, təbiət, ictimai həyat, məişət və incəsənət gözəlliklərini dərinlən başa düşüb düzgün qiymətləndirmək qabiliyyəti tərbiyə etməyi, onun gerçəkliyə estetik münasibətini formalaşdırmağı, "gözəllik qanunu" ilə yaşamaq və yaratmaq tələbatını inkişaf etdirməyi nəzərdə tutur.

Şəxsiyyətin mədəni inkişafında bədii-estetik tərbiyənin xüsusi yeri vardır. Bədii-estetik tərbiyə ikili xüsusiyyət daşıyır: o, insanların həm şüuruna, həm də hissəinə və qəlbəinə eyni zamanda təsir etmək qüdrətinə malikdir. Bu, o deməkdir ki, bədii-estetik tərbiyə insanın tənqidi qüdrətini inkişaf etdirməklə yanaşı, onu emosional cəhətdən də zənginləşdirir, gözəlliyin ən müxtəlif təzahürələrinə qarşı həssas edir, onun zövqünü cəlləyir.

Şəxsiyyətin estetik mədəniyyəti bözən birtərəfli şəkildə başa düşülür. Bu zaman adətən yüksək estetik zövqə malik olan, təbiət gözəlliyini qiymətləndirməyi, insan tərəfindən yaradılmış hər şeyin gözəlliyini hiss etməyi, duymağı, özünü cəmiyyətdə yaxşı aparmağı bacaran, zövqlə geyinən adamlar əsl estetik mədəniyyətli şəxslər adlandırılır. Şübhəsiz, bunların hamısı şəxsiyyətin estetik inkişafı üçün zəruri cəhətlərdir. Lakin insanın əsl estetik mədəniyyəti bunlarla qurtarmır.

İnsanın estetik mədəniyyəti qabacıl dünyagörüşü ilə, məişətdə təmizlik və inkişaf etmiş kollektivlik hissi ilə, cəmiyyətin digər üzvlərinə münasibətdə humanizm və yoldaşlıq nümunəsi nümayiş etdirməklə bağlıdır. Əsl estetik mədəniyyət nəinki həyatda və incəsənətdə gözəlliyi qavramaq və qiymətləndirmək qabiliyyətidir, habelə (ən başlıca cəhət budur!) bu gözəlliyi fəal surətdə, yaradıcı şəkildə həyata keçirmək, insan fəaliyyətinin bütün sahələrində həyata yaradıcı münasibət bəsləmək deməkdir (5, s. 104).

Şəxsiyyətin estetik mədəniyyəti, hər şeydən öncə, sosial baxımdan gözəl məqsədlərə uyğun olaraq dünyanın hissi şəkildə mənimsənilməsi mədəniyyətidir. Hisslərlə dərk olunan aləmin estetik mədəniyyətinin əsasıdır.

Deməli, estetiklik son dərəcə rəngarəng hadisə olub, həm insanı əhatə edən aləmə, həm də insanın özünə xasdır. İstər cəmiyyətin, istərsə də təbiətin ən təsirli hadisələrindən həyəcanlanan insan öz hiss üzvləri vasitəsilə ölə etdiyi informasiyanı müəyyən tərzdə yaşayır. Bu yaşantı əsasında onda bədii-estetik hissələr yaranır.

Həmin hissələrin dərk olunması nəticəsində insanda bədii-estetik ideallar əmələ gəlir. Buna görə də ən ümumi şəkildə estetik mədəniyyət dünyanın gözəllik qanunları ilə dəyişdirilməsi prosesində maddiləşən hissələrin, zövqlərin və idealların vəhdətidir.

Məlumdur ki, cəmiyyətimizdə yeni insan tərbiyəsi ilə əlaqədar olaraq həyata keçirilən mühüm vəzifələrdən biri də gənc nəslin bədii-estetik tərbiyəsidir.

Bədii-estetik tərbiyə məhiyyət etibarilə ümumi tərbiyə işinin başqa növlərindən təcrid edilmiş bir sahə deyildir, əksinə, ümumi tərbiyə işi ilə sıx surətdə əlaqədar olub, insan tərbiyəsini tamamlayan bir sahədir. Ailədə, bağçada, məktəbdə və kitabxanada aparılan estetik tərbiyə ümumi tərbiyə işinin bünövrəsidir (10, s. 28).

Şəxsiyyətin bədii-estetik tərbiyəsi cəmiyyətin həll etdiyi digər vəzifələrlə sıx qarşılıqlı əlaqədə həyata keçirilməlidir. Bu vəzifənin uğurlu həllində ədəbiyyat və incəsənətin böyük ideya-tərbiyəvi imkanlarından bacarıqla istifadə edilməsi indi həmişə olduğundan daha vacibdir. Estetik tərbiyə sisteminin bütün vasitələri bu sahədə öz sənətlərlə deməyə bəsləyir, xüsusilə uşaq və gənclər kitabxanaları öz fəaliyyətlərində bu cəhətlərə mütləq diqqət yetirməlidirlər.

Əlbəttə, şəxsiyyətin bədii-estetik tərbiyəsində bədii və incəsənət ədəbiyyatının rolu misilsizdir. İctimai şüurun digər formaları ilə ümumi cəhətlərə malik olsalar da, həm bədii ədəbiyyat, həm də incəsənət özlərinin bir sıra sənətyövi xüsusiyyətləri ilə fərqlənirlər. Gerçəkliyi konkret-hissi formalarda əks etdirən bu zərif sənətlərin diqqət mərkəzində iqtisadi-siyasi, sosial-əxlaqi və digər münasibətlər sistemində təsvir edilib göstərilən insan dayanır. Həqiqi sənət əsəri insanın daxili aləminə işıq salır, onun ən gözəl mədəni keyfiyyətlərini, müterəqqi arzu və əməllərini, saf fikir və duyğularını aşkara çıxarır.

Bədii-estetik tərbiyədə bədii ədəbiyyat nümunələri və incəsənət əsərləri həmişə mühüm yer tutmuşdur. Onlar doğulduğumuz ilk günlərdən bizim həyatımıza daxil olur, ana laylası ilə varlığımıza hopur, sevinli və kədərli antarmızın müşayiətçisinə çevrilir. Belə sənət inciləri çox vaxt azadlıq uğrunda çırpışan adamlar üçün himnə çevrilir, onları mübarizəyə səsləyir, ayağa qaldırır. Keçmişdə də belə olub, indi də belədir, gələcəkdə də belə olacaqdır.

İncəsənətin müxtəlif növləri və janrları – bədii ədəbiyyat, musiqi, rəssamlıq, heykəltəraşlıq, memarlıq, teatr, kino və s. həmişə insanın daxili aləmini zənginləşdirmiş, dünyagörüşünü genişləndirir.

dimiş, əqli və əxlaqi cəhətdən onu saflaşdırmış, kamil şəxsiyyət kimi formalaşmasına təsir göstərmişdir.

Məlumdur ki, insan ilk uşaqlıq çağlarından ta ömrünün sonuna qədər çox müxtəlif amillərin estetik təsirinə məruz qalır. Oyuncaqlar və oyunlar, ailə, uşaq bağçası, məktəb və digər uşaq tərbiyə ocaqları, məişət, təbiət, kənd və ya şəhər mühiti, ali və orta ixtisas məktəbləri, müxtəlif mədəni-maarif müəssisələri şəbəkəsi, o cümlədən kitabxanalar, kütləvi informasiya vasitələri, daha sonra əmək fəaliyyəti, idman və nəhayət, incəsənətin ayrı-ayrı növlərinin vəhdətindən ibarət olan bədii yaradıcılıq aləmi – bütün bunlar insanın gerçəkliyə estetik münasibətinin, zövq və mədəniyyətinin formalaşmasında iştirak edir, bir-birini tamamlayır və zənginləşdirir. Bu cəhət təbiət və ictimai həyatın həmin hadisələrini, onların bilavasitə məzmun, funksiya və həyatı qayələrində olan hər cür fərqlərinə baxmayaraq, estetik tərbiyə vasitələri sistemi deyilən anlayışa daxil etməyə əsas verir. Bu sistemə daxil olan üsürlərdən hər biri estetik tərbiyənin ümumi qayəsinin reallaşmasına xidmət edən spesifik funksiya yerinə yetirir. Həmin üsürlər bir-birlərindən daşıdıqları estetik xassələrin məzmun və xarakterinə görə, şəxsiyyətin estetik şüur və mədəniyyətinin müxtəlif səviyyə və komponentlərinə daha üstün və səmərəli təsir göstərmələri, öz estetik imkan, məqsəd, təsir hədəfi və gücü cəhətdən fərqlənirlər (7, s. 23).

Bəs incəsənətin insan həyatındakı bu qədər mühüm rolunu müəyyənləşdirən nədir? Uşaq, məktəb, gənclər və kütləvi kitabxanalarda bədii ədəbiyyat və incəsənət əsərlərinin təbliği konkret olaraq hansı məqsəd daşıyır, hansı vəzifələri yerinə yetirir?

Əvvəlcə onu qeyd etmək ki, incəsənətin spesifikliyi, yəni özünəməxsusluğu öz ifadəsini hər şeydən öncə bizi əhatə edən həyatın hissi şəkildə mənimsənilməsində tapır. Sosial mənada incəsənət bizim üçün böyük zaman qatlarını aşkarlamaq qabiliyyətinə malikdir. O öz emosional-obrazlı strukturunun köməyi ilə bizi sanki hadisələrin canlı iştirakçısına çevirir. Incəsənət dünyanı bütün rəngarəngliyi ilə birlikdə bizim qarşımızda – gözümüzün önündə canlandırır. Mənəvi idrak vasitəsi olmaqla yanaşı, incəsənət həm də böyük tərbiyə imkanlarına malikdir, öz sosial-estetik xüsusiyyətlərinə görə şəxsiyyətə dünyagörüşü təsiri göstərən qüdrətli amildir.

Incəsənətlə ünsiyyət insanı estetik cəhətdən zənginləşdirir, yaradıcı fəaliyyət üçün son dərəcə zəruri olan estetik zövq və hissləri inkişaf etdirir. Bu isə öz növbəsində, insanın intellektual fəaliyyətinin təkmilləşməsinə təsir göstərir. Təxəyyülün inkişafında

da incəsənətin rolu böyükdür, çünki o, həyatı bədii obrazlarla ifadə edərək, fantaziyaalarn, zəkanın işini fəallaşdırır.

Əsl incəsənət xalqın zövqünü ifadə etməklə yanaşı, həm də onu inkişaf etdirib daha da təkmilləşdirmək vəzifəsini qarşıya qoyur. Sənət əsərləri insan qəlbində yatıb qalan gizli hissləri oyatmaqla onu öz-özünə daha dərinləndirib diqqət yetirməyə vadar edir. Biz incəsənətin ecəzkar təsiri altında ötən günlərin sevincli və kədərli anlarında, ilk təəssüratın doğurduğu xoş həyəcanları sanki yenidən yaşayır, özümüzü daha yaxşı tanımağa, yenidən kəşf etməyə başlayırıq. Incəsənətin ən başlıca tərbiyəvi vəzifəsi müəyyən mənada məhz bundan ibarətdir.

Incəsənət ikili funksiya yerinə yetirir. O, bir tərəfdən, ətraf aləmi öz qanunlarının köməyi ilə əks etdirməklə mənəvi mədəniyyət hadisəsi kimi çıxış edir. Digər tərəfdən, maddi və mənəvi fəaliyyətdə gerək olan təxəyyülü, fantaziyanı, yaradıcılığı onun köməyi olmadan inkişaf etdirmək mümkün deyildir (5, s. 180).

Məlumdur ki, kütləvi kitabxanaların bu sahədəki vəzifələri ədəbiyyat və incəsənətin milli xarakterinin açılması, klassik irsin təbliği, humanist və mütərəqqi sənət ənənələrinin aşkara çıxarılması ilə müəyyən olunur. Kitabxanalar öz oxucularını ədəbi-bədii tənqidin, ədəbiyyatşünaslığın, incəsənət biliklərinin, estetikanın ən yaxşı nümunələri ilə tanış etməklə, incəsənətin ayrı-ayrı növlərini kompleks şəkildə təbliğ etməklə, onların qarşılıqlı təsirini, əlaqəsini və ümumiləşməsini açmaqla insanların estetik səviyyəsinin yüksəldilməsinə imkan yaradırlar.

Elmi-nəzəri ədəbiyyatda qeyd edilir ki, kitabxanaların fəaliyyətində oxucuların estetik tərbiyəsi üzrə əsasən iki cəhət ayrılmaz şəkildə bir-biri ilə əlaqələndirilir: 1) estetik təhsil; 2) estetik zövqün tərbiyəsi.

Estetik təhsil estetika sahəsində konkret biliklərin qazanılması vasitəsilə oxuculara kömək göstərilməsidir. Burada söhbət, hər şeydən əvvəl, bədii mədəniyyət tarixi haqqında, o cümlədən bədii ədəbiyyat, təsviri incəsənət, teatr, musiqi, kino haqqında, habelə, incəsənətin inkişafının əsas qanunauyğunluqları, istiqamətləri, məktəbləri, üslubları və s. haqqında gedir. Lakin diqqətli yalnız oxucuların estetik biliklə zənginləşdirilməsinə yönəltmək olmaz. Burada ikinci bir cəhətə – estetik zövqün tərbiyəsinə, oxucuların estetik hisslərinin formalaşmasına da fikir vermək lazımdır (9, s. 61-62). Çünki estetik tərbiyə ikinci istiqamətlə – oxucularda estetik zövq tərbiyəsi ilə tamamlanır. Estetik zövq nədir? Estetik zövq ətraf aləmdə, incəsənətdə və bədii əsərlərdə gözəlliyi görmək, duymaq,

qiymətləndirmək bacarığı, yaxşını pisdən, gözəlliği çirkinlikdən fərqləndirmək qabiliyyətidir (10, s. 28).

Məhz buna görə də hazırda respublikamızdakı uşaq, gənclər və kütləvi kitabxanaların qarşısında duran çox mühüm və vacib məsələlərdən biri də gənclərin estetik tərbiyəsi, yəni estetik təhsillə estetik zövq tərbiyəsinin kompleks şəkildə həyata keçirilməsidir. Çünki cəmiyyət üzvlərinin, ilk növbədə gənc nəslin dünya incəsənəti və mədəniyyəti xəzinəsinin zəngin bədii-mənəvi sərvətlərini öyrənib dərk etməsinə nail olmaq vəzifəsini müvəffəqiyyətlə yerinə yetirmədən ahəngdar və hərtərəfli inkişaf etmiş yetkin insanın tərbiyəsi mümkün deyildir.

Kitabxanaçılar həmişə nəzərdə tutmalıdırlar ki, ədəbiyyat və incəsənət əsərləri ilə müntəzəm təmasda olmamaq, onları öyrənib qavramamaq, bir tərəfdən, insanın həmin əsərlərdən mənəvi zövq, həzz və sevinc ala bilməməsinə, digər tərəfdən isə ahəngdar inkişaf etmiş şəxsiyyətin tam yetkinliyə malik olmamasına gətirib çıxarır. Buna görə də yeni insan tərbiyəsində son dərəcə zəruri və hökmən vacib olan ədəbiyyat və incəsənəti heç bir texniki tərəqqi və yaxud elmi nailiyyət əvəz edə bilməz (6, s. 46).

Odur ki, şəxsiyyətin hərtərəfli və ahəngdar inkişafına incəsənətin təsiri imkanlarından bütünlüklə istifadə edilməsi üçün incəsənət ilə cəmiyyət arasındakı müxtəlif əlaqələri həmişə diqqət mərkəzində saxlamaq lazımdır.

Müasir dövrdə ədəbiyyat və incəsənət insanların həyatına çox dərin nüfuz etmiş, görkəmli sənətkarlarımızın gözəl əsərləri cəmiyyət üzvlərinin zövqünü oxşamaqla onların idrac imkanlarının daha da genişlənməsində müstəsna əhəmiyyət qazanmışdır. Uzun illər ərzində respublikamızda geniş kütlələrin bədii mədəniyyətə yiyələnməsi, ədəbiyyat və incəsənətin cəmiyyətin zün bütün üzvlərinə anlaşıqlı olması üçün çox böyük tədbirlər həyata keçirilmişdir. Bunun nəticəsidir ki, hazırda başqa sosial-iqtisadi çətinliklərə baxmayaraq, xalqımız ədəbiyyat və incəsənətə xüsusilə böyük maraq göstərir. Bununla əlaqədar olaraq, gözəl ədəbiyyat və incəsənət əsərləri, yeni mədəniyyət sarayları, teatrlar, kitabxanalar, mədəni-maarif müəssisələri, orkestrlər, bədii sənətlər yaradılması xalqımızın bədii sərvətlərə tələbatının xeyli dərəcədə ödənilməsi üçün son dərəcə zəruridir. Şübhəsiz ki, belə bir zərurəti nəzərə almaqla gənc müstəqil dövlətimiz ölkəmizin orazisində mədəni-maarif müəssisələri və bədii sərvətlərin müvafiq qaydada yerləşdirilməsinə, xalqımızın mədəniyyətinin müasir tələblər səviyyəsində inkişafı və

durmadan yüksəlməsi üçün maddi bazanın təmin edilməsinə daim qayğı göstərməlidir.

Məlumdur ki, incəsənətin qavranılması müəyyən estetik hazırlıq və ümumi mədəni inkişaf səviyyəsinin olması ilə bağlıdır. Ona görə də gənclərin estetik tərbiyəsi işinin daha yüksək səviyyəyə qaldırılması on vacib problemlərdən biridir və kitabxanaların qarşısında mühüm vəzifələr qoyur.

Hazırda cəmiyyət üzvlərinin estetik tərbiyəsi nəinki bədii ədəbiyyat və kinonun, həm də incəsənətin digər növlərinin də kütləvi yaradıcılıqda mühüm rol oynamasını tələb edir. Bunsuz adamların hərtərəfli inkişafına nail olmaq mümkün deyildir (7, s. 47).

Geniş xalq kütlələrinin, o cümlədən gənc nəslin incəsənəti başa düşüb ondan zövq və həzz almasında, sevinc duymasında mətbuat, televiziya, radio, təbliğat, kütləvi özfealiyyət dərnəkləri ilə yanaşı olaraq, uşaq və gənclər kitabxanaları vasitəsilə aparılan estetik tərbiyə işinin rolu son dərəcə artır.

Görkəmli pedaqoq V.A.Suxomlinski yazır: "Əxlaqi, intellektual, estetik hisslərin tərbiyəsi, həmin hisslərin sıx qarşılıqlı əlaqəsində praktik məqsədləyəlməyə malikdir: öz arzularını idarə etməyi, onları şüurlu surətdə məhdudlaşdırmağı, arzularının hakimi olmağı, özündə nəcib insani tələbatı tərbiyə etməyi gəncə öyrətmək lazımdır" (11, s. 260).

Yaddan çıxarmaq olmaz ki, uşaqların və gənclərin estetik tərbiyəsinə şəxsiyyətin sonrakı mənəvi tərbiyəsinin və özünütərbiyəsinin xüsusi bünövrəsi kimi baxılmalıdır. Məsələyə belə yanaşma onu nəzərdə tutur ki, estetik obyektlərin düzgün qavranılması və qiymətləndirilməsinin əsasları gənc yaşlarında qoyulur. Bu əsaslar sonrakı illərdə möhkəmləndirilməli və daha da təkmilləşdirilməlidir. Əmək, ünsiyyət və məişət mədəniyyətinin yüksəldilməsi insanın şəxsiyyətinə verilən zəruri tələblər olduğu kimi, onun estetik səviyyəsinin daim yüksəldilməsi də on mühüm zərurətə çevrilir. Bədii-estetik tərbiyə yaş məhdudiyyəti bilməyən uzun bir proses kimi başa düşülməlidir. Bununla əlaqədar olaraq bədii-estetik tərbiyənin əməli problemlərindən biri – gənclərin bədii-estetik tələbatının formalaşdırılması problemi meydana çıxır.

Belə ki, incəsənət əsərləri və bədii ədəbiyyat gənclərin ideya-estetik tələbatını tamamilə təmin etmək, onların həqiqətə və gözəlliyə olan meyillərinə, arzu və istəklərinə cavab vermək üçün estetik tərbiyənin bütün vasitələrindən daha qüdrətlidir.

Qeyd etmək lazımdır ki, gənclərimizin estetik tələbatının tərbiyəsində gözəllik və eynəcərliyin düzgün hissi ölçülərinin

aşlanması böyük əhəmiyyətə malikdir. Buna görə də onların sağlam bədii mühitlə əhatə olunmasına fikir verilməlidir.

Bu işin iki istiqaməti vardır. Birinci istiqamət teatrlarla, muzeylərlə, konsertlərlə, sərgi salonları ilə gənclərin ünsiyyətini fəallaşdırmaqdan ibarətdir. Xüsusən opera və balet teatrının tamaşalarında, simfonik orkestrin konsertlərində daha çox gənc görmək arzumuz hələ də yerinə yetməmişdir. Bir vaxtlar orta məktəblərin və texnikumların şagirdlərinə, ali məktəblərin tələbələrinə teatrlara, konsertlərə getmək üçün abonement satmaqla vəziyyətdən çıxmağa çalışırdılar. Lakin təbii olaraq bu tədbir özünü doğrultmadı. Tamaşa və konsert salonlarında abonement yerləri çox zaman boş qalırdı. Bunun bir səbəbi ondan ibarətdir ki, məktəblərimiz şagird və tələbələrə incəsənətin estetik tərbiyədəki rolunu lazımınca açıb göstərə bilmir. Digər tərəfdən isə gənclər həqiqi incəsənətlə hər bir görüşü toy-bayram kimi qarşılamaqla, müntəzəm surətdə teatrların tamaşalarına, konsertlərə getməklə onlara nümunə göstərən müəllimlərə heç də tez-tez rast gəlmirlər (5, s. 116).

Tamamən doğru fikirlərdir və bircə, bu haqlı irad təkcə məktəblərə və müəllimlərə yox, həm də kitabxanalara və kitabxanacılarla aid edilməlidir.

Gənclərin sağlam bədii mühitlə əhatə olunmasının ikinci istiqaməti onları zəif əsərlərlə ünsiyyətdən qorumaqdır. Məzmun-mündəricə zənginliyindən və forma mükəmməlliyindən məhrum olan incəsənət əsərlərinin kitabxanalara, nəşriyyatlara, qəzet və jurnal redaksiyalarına, teatr səhnələrinə, konsert və sərgi salonlarına, ekran və efirə yolunu bağlamaq, mürəccə baxışlar, korlanmış və bayağı zövqlər təbliğ edən incəsənət nümunələrinin gəncliyin bədii auditoriyasına nüfuz etməsinin qarşısını qətiyyətlə almaq bu vəzifənin həllində böyük əhəmiyyətə malikdir.

Qeyd etdiyimiz kimi, insanlarda qabaqcıl estetik idealların formalaşmasında müəyyən edici rol incəsənətə məxsusdur. Əgər estetika - insanın və incəsənətin gerçəkliyə estetik münasibətlərindən, gözəllikdən, habelə gözəllik qanunlarına əsaslanan bədii yaradıcılığın estetik mahiyyətindən və inkişaf qanunlarından bəhs edən fəlsəfi elmdirse, incəsənət - ictimai şüur formalarından biri olub, gerçəkliyi bədii obrazlar vasitəsi ilə əks etdirən yaradıcılıqdır. Incəsənətdə mütləq estetik predmet olan insan başlıca yer tutur. Bu mənada incəsənəti "insanşünaslıq" adlandıranlar da yanılırlar.

Incəsənət - insan ruhunun gözəlliyinin yaşadığı zaman və məkandır. Gimnastika bədəni düzəltdiyi kimi, incəsənət də qəlbi düzəldir. İnsan incəsənət sərvətlərini dərk etməklə insanda insanlığı

dərk edir, özünü gözəlliyin səviyyəsinədək qaldırır, zövq alır. İnsan qəlbinin həyatı - pədaqoji tərbiyənin ali məqsədidir. Bilik, vərdiş, əmək, yaradıcılıq - bütün bunlar ali məqsədə nail olmağın yalnız vasitəsidir (11, s. 310).

Görkəmli teatrşünas Konstantin Stanislavski demişdir: "İndi məndən soruşun: - Yer üzərində xoşbəxtlik nədir? - Dərk etməkdir. Incəsənətdə və əməkdədir, onun başa düşülməsindədir. Incəsənəti özündə dərk edərək, təbiəti, dünyanın həyatını, həyatın mənasını dərk edirsiniz, qəlbi - istedadı (talantı) dərk edirsiniz, Bundan ali xoşbəxtlik yoxdur".

Əgər məktəbə, kitabxanaya və tərbiyəyə yeni dövr quruculuğunun - müstəqil milli Azərbaycan dövləti quruculuğunun bir hissəsi kimi baxılsa, yeni dünyanın mədəni sərvətlərinin yaradılması sahəsində ən mühüm vəzifə - insan xoşbəxtliyinin bərqərar edilməsidir. Bu prosədə ən böyük rol, heç şübhəsiz, incəsənətə məxsusdur və məhz buna görə də kitabxanalar incəsənət ədəbiyyatının oxucular arasında təbliğinə xüsusi diqqət yetirməlidir.

Kitabxanacılar yaddan çıxarmamalıdırlar ki, incəsənət estetik tərbiyədə yalnız o zaman səmərəli rol oynayır ki, o, insanların, həmçinin gənc oxucuların estetik zövqünü inkişaf etdirməklə kifayətlənməsin, həm də onların ümumi müvəffəqiyyətinin yüksəldilməsinə, elmi dünyagörüşünün genişləndirilməsinə, ətraf aləmdə baş verən hadisələrə qarşı həssaslıqlarının artırılmasına təsir göstərsin.

Uşaq və gənclər kitabxanalarında çalışan əməkdaşlar həmçinin bilməlidirlər ki, incəsənət əsərlərinin doğurduğu estetik həyəcan oxucuların fikir və hisslərini, duyğu və düşüncələrini oyatmaqla qalır, həm də iradələrini möhkəmləndirir, əzmkarlıqlarını artırır. Həqiqi sənət əsərləri ilə ünsiyyətdən sonra insana sanki yeni bir qüvvə gəlir, onun həyat eşqi, yaşamaq və yaratmaq əzmi güclənir. Klassik və müasir musiqinin ən yaxşı nümunələrini dinlədikdən, dünya şöhrətli rəssamların tablolarına tamaşa etdikdən, insan qəlbinin ən incə tellərini ehtizaza gətirən lirik poeziya ilə tanışlıqdan sonra gənc oxucular ister-istəməz incəsənətin qüdrətli varlığı olduğuna inanır, onun yaradıcılıq imkanlarının genişliyi, idrak qabiliyyətinin dərinliyi haqqında düşünürlər.

Kitabxana işçiləri vacib bir məqama da diqqət yetirməlidirlər ki, güclü, təsirli incəsənət əsərlərinin doğurduğu gözəllik hissini gənc oxucuların çıxışlıq və həyəcan hissi də qarışmış olur. Incəsənətin vücuda gətirdiyi gözəlliyin mahiyyətini dərk etməyə çalışarkən onlar hələ kifayət qədər kamillik olmadıqlarını başa düşür,

qələbə və məğlubiyyətlə, sevinc və kədərli dolu olan həyatda daha düzgün fəaliyyət istiqaməti seçməyə çalışırlar.

Bədii ədəbiyyatın və incəsənət əsərlərinin estetik tərbiyədəki rolundan danışıarkən uşaq və gənclər kitabxanasının işçiləri oxuculara başa salmalıdırlar ki, estetik tərbiyənin incəsənətin növlərindən yalnız birinin, məsələn, musiqinin və ya teatr tamaşasının təsiri altında başa gəldiyini düşünmək səhv olardı. İncəsənətin növlərinin hər biri insan qabiliyyətinin biri ilə əlaqədardır. Onlar sanki bir-birini tamamlayır və şəxsiyyətin estetik inkişafının dolğunluğunu təmin edir. Yalnız incəsənətin bütün növlərini başa düşən və onlardan həzz alan gənc oxucunu əsl yüksək estetik mədəniyyətli şəxs hesab etmək olar. Bədii ədəbiyyat və incəsənət əsərləri vasitəsi ilə estetik tərbiyənin başlıca məqsədi hər bir insanda məhz belə bir universal qabiliyyət tərbiyə etməkdən ibarətdir və kütləvi kitabxanalar da məhz bu vəzifənin həyata keçirilməsinə çalışır.

İnsanın mənəvi-estetik ideallarının formalaşmasında, bədii zövqünün tərbiyə edilməsində, yetkin şəxsiyyət kimi püxtələşməsində söz sənətinin – bədii ədəbiyyatın rolu və əhəmiyyəti əvəzsizdir. Yaşı minilliklərlə hesablanan Azərbaycan ədəbiyyatı həm yeni dünyanın yaranmasını parlaq şəkildə əks etdirmək, həm də bu prosədə fəal iştirak edən mübariz vətənpərvərlər yetişdirmək iqtidarındadır. İmperiya çaynağından xilas olaraq tam siyasi və iqtisadi müstəqillik yolu ilə inamla irəliləyən, erməni – rus hərbi birləşmələrinin işğalçılıq fəaliyyətinə qarşı qanlı mübarizə aparan, düşmən tapdağına çevrilmiş ərazilərini azad etməyə çalışan suveren Azərbaycan Respublikasında baş verən ictimai-siyasi, sosial-iqtisadi və mədəni-mənəvi hadisələr zəminində bu vəzifə xüsusi aktuallıq kəsb edir.

Milli azadlıq ideyalarının çiçəkləndiyi və real həyat həqiqətinə çevrildiyi bir zamanda gənc nəslə torpağa və xalqa məhəbbət, Vətənin azadlığı və orazi bütövlüyü uğrunda mübarizəyə sədaqət, milli və hərbi vətənpərvərlik, qorxmazlıq, cəsarət, hünər, qəhrəmanlıq kimi hiss, duyğu və yüksək ideyalar aşılmasında bütün tərbiyə, təhsil, mədəniyyət və informasiya müəssisələrinin üzərinə çox ciddi vəzifələr düşür. Bu toxiresalınmaz və tələyüklü vəzifələrin həyata keçirilməsi üçün kitabxanalarımız da fəal mövqə tutmalı, ön sıraya çıxmalı, oxucuların gündən-günə artan tələbatını vaxtında və dəqiq ödəməyə çalışmalıdır.

Kitabxanaçılarımız müxtəlif elm sahələrinə dair kitabları təbliğ etməklə yanaşı, bədii ədəbiyyatın geniş yayılmasına da ayrıca diqqət yetirməli, onun incəliklərini və xüsusiyyətlərini bilməlidirlər.

Onlar yadda saxlamalıdırlar ki, bədii əsərlər oxucuya təkcə estetik zövq vermək üçün deyildir. Yaxşı bədii kitab həm də oxucunun yol göstərəni, tərbiyəçisi, müəllimi, nəsihətçisidir. Daha obrazlı desək, mənalı kitab müdrik və dünyagörmüş bir ağsaqqaldır.

Görkəmli pedaqoq-əlim V.A.Suxomlinski yazır: “Yeniyyətmiş mənəvi aləminə incəsənətin daxil olması söz gözəlliyinin dərk edilməsi ilə başlanır. Ən asan və eyni zamanda ən qüdrətli sənət bədii ədəbiyyatdır. Söz gözəlliyinin dərk edilməsi gözəllik aləminə birinci və ən mühüm addırdır. Söz – incə hissələrin cilalanmasıdır, tərbiyə edilməsinin qüdrətli üsuludur. Ən mühüm pedaqoji vəzifə bundan ibarətdir ki, artıq uşaqlıq illərində söz özünün çoxcəhətli, fərəhli, nəcibloşdırıcı gözəlliyi ilə gözəlliyin dərk edilməsinin tükenməz mənbəyi və vasitəsi, daxili mənəvi sərvəti və eyni zamanda bu sərvətin ifadə vasitəsi olsun. Əgər mən tərbiyənin qüdrətli qüvvəsinə inanıramsa, bu inamın ən başlıca mənbələrindən biri poeziyanın gözəlliyi, insanın müdrik sözünün yüz illər ərzində cilalanan dərinliyidir”.

Müəllif daha sonra belə qeyd edir: “Yeniyyətlər həyəcanla poetik hekayə dinləyirlər – elo emosional dolğun obraz təsəvvür edirlər ki, biz onu görür, dinləyir, duyur, hiss edirik... Biz gözəllikdən fərəhlənirik, zövq alırıq. Mənim sözüm oğlanlara və qızlara istodiklərini başa düşməyə, hiss etməyə kömək edir. Tərbiyənin ən incə hadisələrindən biri sözün emosional çalanın dərk edilməsi baş verir. Mən bilirəm ki, artıq o, ürəklərdə yaşayacaqdır” (II, s.311-313.).

Pedaqoq olduqca düzgün qənaətə gəlir: doğrudan da bədii kitab insana həyatı öyrədir, insan xarakterində baş verən yeni müsbət və ya mənfi cəhətlərdən, ziddiyyətlərdən söz açır, insanın mənəvi təkamülünə təsir göstərir, onda yüksək emosiyalar yaradır. Cəsur- luq, qəhrəmanlıq, doğruluq, igidlik, namusluluq, oməksevərlik və s. haqqında müxtəlif kitablardan oxuduqlarımız, üzünü görməyib obrazını xəyalımızda canlandırdığımız ədəbi qəhrəmanlar ədəbi dostumuza və sirdaşımıza çevrilir. Biz çox vaxt onlardan nümunə götürür, onlara oxşamaq istəyirik. Bu cəhətdən bədii ədəbiyyatı ardıcıl mütaliə etmək, onu şüurlu şəkildə oxumaq hər kəsin mənəvi borcudur.

Ona görə də oxucuların gündəlik sorğularını ödəməklə məşğul olan hər bir kitabxanaçı öz fəaliyyətində bədii ədəbiyyatın təbliğinə xüsusi fikir verməli, yaşından asılı bədii ədəbiyyatın olmayaraq bütün oxucuların, xüsusilə gənc nəslin təlim-tərbiyəsində mühüm yer tutduğunu, oxucuların şüuruna, davranışına, hətərəfli

inkışafına, ümumiyyətlə, şəxsiyyət kimi forma aşmasına və yetkinləşməsinə bu kitabların təsirini nəzərdə saxlamalıdır.

Qeyd etmək lazımdır ki, bədii ədəbiyyat həyatı bədii obrazlar vasitəsi ilə əks etdirən söz sənətidir. Yəni bədii ədəbiyyat incəsənətin başqa növlərindən, hər şeydən əvvəl, söz sənəti olması ilə fərqlənir. Varlığı əks etdirmək, yenidən canlandırmaq üçün rəsmdə rənglərdən, musiqidə səslərdən, heykəltəraşlıqda mərmerdən, tuncdan, qranitdən və başqa materiallardan istifadə olunursa, bütün bunlardan fərqli olaraq ədəbiyyat sözdən yararır.

Elmin də, bədii ədəbiyyatın da məqsədi həyatı öyrənmək, insan biliyini zənginləşdirməkdir. Bu cəhətdən bədii ədəbiyyatla müxtəlif elmlər arasında yaxınlıq və müstəzəklik var. Lakin onlar həyatı başqa-başqa yollarla öyrənirlər. Elm faktik materiala, tarixi sənədlərə, rəqəmlərə, kainatın qanunauyğunluqlarına əsaslanır, ümumiləşmiş qənaətlər yaradır. Bədii ədəbiyyat da həyat materialına, tarixi sənədlərə əsaslanır, lakin o, məntiqi qavrama yolu ilə yox, həyatı surətlərin qarşılıqlı münasibətləri vasitəsilə ümumiləşdirir. Yazıçı alimdən fərqli olaraq daha çox təxəyyü əsaslanır. Qələmə aldığı dövrün, mühitin ruhunu təhrif etməmək şərti ilə bütün faktları öz niyyətinə uyğun şəkildə dəyişə bilər.

İnsanda dərin həyəcanlar oyadıb onu mütəəssir etmək bütün incəsənət növləri (rəssamlıq, heykəltəraşlıq, musiqi, memarlıq və s.) üçün ümumi cəhətdir. Rəsm əsərinə baxanda da, musiqi dinləyəndə də, bədii əsər oxuyanda da adam müxtəlif hisslər keçirir: onda xoş əhval-ruhiyyə yararır, yaxud o, rıqqətə gəlir və ya məyus olur, kədərlənir. İnsan ya qəzəblənir, yaxud onda mərhəmət oyanır, müəyyən bir fəaliyyət göstərməyə ruhlanır və s.

Bütün bu duyğu və hissləri bədii ədəbiyyat öz sözü vasitəsi ilə yaradır ki, oxucu onu daha konkret, daha dərin qavrayır, həm də müəllifin münasibətini görüb dərk edir. Buna görə də bədii ədəbiyyat incəsənət növlərinə nisbətən daha geniş inkişaf imkanları olan bir sənət kimi qiymətləndirilir.

Fikrimizi aydınlaşdırmaq üçün Bakıda qoyulmuş "Azad qadın" heykəli ilə Cəfər Cəbbarlının "Sevil" pyesini özünün inkişaf imkanlarına görə müqayisə edərkən heykəldən aydın olur ki, qadının üzündə qəzəb var, çarşabını başından götürüb irəliləyə doğru can atır. Lakin onun qadradan azad olmaq istəməsinin səbəblərini tamaşaçı kifayət qədər başa düşə bilmir. "Sevil" əsəri isə oxucuya daha geniş məlumat verir: Balas həyat yoldaşı Sevilə addımbaşı təhqir edir, hətta öz evinə Dilbər adlı yüngülxasiyyətli bir qadın da gətirir. Sevil acınacaqlı vəziyyətə düşür. Güllüş ona təsir göstərərək haqqını başa

salmağa çalışır. Nəhayət, Sevil cəhətdən qurtarmağın lazım olduğunu anlayır, "qoç döyüşünə qoç dayanar, kolləmi bərkitməyə gedirəm" deyərək, çarşabını Balasın ayaqları altına tullayıb ona deyir: "Daha bu mənə gərək deyil, sənə gərəkdir, mən isə gedirəm" (2, s.47.).

Beləliklə, Azərbaycan qadınının ümumiləşmiş bədii obrazı olan Sevil əsrlər boyu onu əsərdə saxlamış bu örtükdən azad olur, təhsil alır, kitab yazır, qadınların azadlığı uğrunda mübarizəyə qoşulur.

Yaxud respublikamızın ən gözəl güşələrindən biri olan Göy gölə aid rəsm əsəri ilə ona həsr edilmiş bir bədii əsəri – xalq şairi Səməd Vurğunun "Göy göl" şeirini müqayisə etsək, bədii əsərin Göy göllə bağlı daha geniş məlumat verdiyini aydın görürük (12, s.2.).

Möşhur rus tənqidçisi V.Belinski bədii ədəbiyyatın üstünlüyünü belə izah edir: "Ədəbiyyat azad insan sözləri ilə ifadə olunur ki, bu da həm səs, həm lövhə, həm də müəyyən, aydın ifadə olunmuş təsəvvürdür. Buna görə də ədəbiyyat başqa incəsənət növlərindən bütün üstünlüklərinə malik olub ayrılıqda onların hər birinə aid olan bütün vasitələrdən birdən-birə və tamamilə istifadə etmiş olur."

Aydındır ki, "ədəbiyyat" sözü "ədəb", "mərifət" sözündən götürülmüşdür və deməli, ədəbiyyatın birinci vəzifəsi insanı tərbiyə etməkdir. İnsanların başqalarına münasibətində, dünyagörüşünün inkişaf edib formalaşmasında, özünü dərk etməsində, müasir ruhda tərbiyə olunmasında bədii ədəbiyyat çox mühüm bir vasitədir.

Ədəbiyyat insanda güclü hisslər doğurur, onu heyran edir, həyata, fəaliyyətə səsləyir, xoş günlərə çağırır. Oxucu bədii əsərlərdən tanış olduğu obrazları, məsələn, N.Gəncəvinin Fərhadını, İsgəndərini, Şirinini, Fitnəsini; M.Füzulinin Leylisini, Məcnununu; M.F.Axundovun Şahbaz bəyini, Kəmalüddövləsinə, Yusif Sərracını; C.Cəbbarlının Sevilini, Almazını, Yaşarını, Aydınını; S.Vurğunun Vaqifini, Sarvanını, Humayını, Cəlalını; S.Rohimovun Mehmanını və başqalarını özü üçün ideal seçir, həyatda onları kimi olmağa çalışır. Belə qəhrəmanların daxili zənginliyini, sağlam düşüncəsini, müəyyən amal uğrunda mübarizliyini, başqalarına münasibətini əsas meyar hesab edən oxucu onları dərk edərkən sevdii qəhrəmanda müsbət qiymətləndirdiyi xüsusiyyətləri özündə də görmək istəyir, öz nöqsanını hiss edir, onu aradan qaldırmağa çalışır, bir sözlə, xarakterini bu və ya başqa qəhrəmanın nümunəsində tərbiyə edir. Bədii ədəbiyyat oxucunu düşündürür, onun həssaslığını artırır, qəlbini incələşdirir, ona nəci b sifətlər aşılayır, daxili qüvvə verir,

həyata sosləyir, ümumiyyətlə, onda yeni mənəvi keyfiyyətlərin yaranmasına səbəb olur (3, s.12).

Bədii ədəbiyyat cəmiyyət hadisələrini dərk etməkdə, obyektiv aləmin sirlərini öyrənməkdə, adamların mənəvi sifətlərini, inkişaf və yüksəlişimizi qiymətləndirməkdə gənc nəsələ yaxından kömək edir, onların həyat haqqındakı bilik və təsəvvürlərini genişləndirir və tamamlayır. Yeniyyətələr və gənclər yüksək və bəşəri ideyalar təbliğ edən, oxucuda xoş arzular, nəci bəxş əxlaqi sifətlər aşıləyan yazıçıların əsərlərini böyük maraqla mütaliə edirlər. Belə əsərlərin bədii təsiri güclü olduğundan onlarda təbliğ olunan fikirlər sağirdləri istənilən məqsədə asanlıqla istiqamətləndirə bilər, qəhrəmanları nümunə olacaq adamlar səviyyəsində gənc oxucunun qəlbində silinməz izlər buraxır.

Uşaq, məktəb və gənclər kitabxanalarında aparılan müşahidələr, uşaq, yeniyyətə və gənclərlə aparılan söhbətlər əsasında məlum olur ki, bir sıra bədii əsərlər onların dünyagörüşünün formalaşmasına çox böyük təsir göstərir.

Ona görə də oxucuların gündəlik sorğularını ödəməklə məşğul olan hər bir kitabxanaçı öz fəaliyyətində bədii ədəbiyyatın təbliğinə xüsusi fikir verməli, yaşından asılı olmayaraq bütün oxucularına, xüsusilə gənc nəslin təlim-tərbiyəsində bədii əsərlərin mühüm yer tutduğunu, bu kitabların oxucuların şüuruna, davranışına, hərtərəfli inkişafına, ümumiyyətlə, şəxsiyyət kimi formalaşmasına və yetkinləşməsinə təsirini nəzərdə saxlamalıdır.

Məlum olduğu kimi, müstəqil Azərbaycan Respublikasında yeni dövlət quruculuğunun indiki inkişaf mərhələsində gənc nəslin düzgün tərbiyəsi böyük əhəmiyyət kəsb edir. Bu məsələ təlim-tərbiyə ilə məşğul olan digər qurumlarla yanaşı, elm, informasiya, mədəniyyət, təhsil və tərbiyə müəssisəsi kimi kitabxanaların da həmişə diqqət mərkəzində olmalıdır. Əlbəttə, tərbiyənin əsası ailədə qoyulsa da, məktəb bu bünövrə üzərində ucalan gənc nəslin inkişafında və formalaşmasında mühüm rol oynayan təlim-tərbiyə ocağı olsa da, bu sahədə kitabxanaların da özünəməxsus imkanları var. Bu vacib problemlərin həllində ədəbiyyat və incəsənət əsərləri kitabxanaçıya zəngin material verir, geniş imkanlar açır, onun yaxın köməkçisinə çevrilir, milyonlarla adamın, xüsusilə gənc nəslin sağlam ruhda böyüməsində tərbiyə məktəbi kimi xidmət göstərir.

Kitabxanaçılar ədəbiyyat təbliği zamanı belə bir cəhətə əsas götürürlər ki, ən yaxşı sənət əsərləri insana, onun həyat və mübarizəsinə, mənəvi aləminin dərinliklərində gizlənən hisslərinin üzə çıxarılmasına və bunlardan istifadə olunmasına yardım göstərir. Gənc

oxucular ən dəyərlə və bəşəri ideyaları təbliğ edən əsərlərin köməyi ilə təbiət və cəmiyyət hadisələrini, insani keyfiyyətləri öyrənir, bu əsərlərdə təbliğ olunan nəci bəxş fikirlərdən nümunə götürür, ədəbi bilik alır, bədii zövqə yiyələnir.

Kitabxanaçılar bədii ədəbiyyatın təbliği zamanı yaddan çıxarmamalıdır ki, gənc nəslin oxuduğu hər bir əsər bu vəzifələrin həyat keçirilməsində yardımçı olmalıdır:

1) gənclərin elmi dünyagörüşünün yaranmasına və genişlənməsinə kömək göstərməlidir;

2) gənclərdə əməy məhəbbət hissləri tərbiyə etməli və onların əməksevər kimi yetkinləşməsinə təsir etməlidir;

3) gənc nəslin əxlaqi cəhətdən düzgün tərbiyələnməsinə kömək etməli, onları mənəvi aşınmalardan qorumalıdır;

4) gənclərdə milli vətənpərvərlik hiss və duyğularını gücləndirməli, eyni zamanda onlara beynəlmilətçilik ruhu aşıləmalıdır;

5) şəxsiyyətin hərtərəfli və əhəngdar inkişafına təsir göstərməli, ən nəci bəxş insani keyfiyyətlərə yiyələnməyin yollarını göstərməlidir;

6) insanların şüurunda və hərəkətlərində kök salmış, köhnəlmiş, vaxtı keçmiş, zərərli meyllərin aradan qaldırılmasına kömək göstərməlidir;

7) gənclərdə yad və zərərli ideologiyaları ifşa etmək bacarığı formalaşdırmalıdır;

8) gənc nəsələ sağlam bədii zövq aşıləmalıdır.

Təbiidir ki, cəsarətə qoyulan bu məsul və şərəfli vəzifələrin layiqincə yerinə yetirilməsində məktəblər və digər tərbiyə ocaqları ilə yanaşı kitabxanalar da mühüm işlər görməlidirlər.

Müasir dövrdə kitabxanaların qarşısında duran ən vacib vəzifələrdən biri də, qeyd etdiyimiz kimi, oxucuların vətənpərvərlik ruhunda tərbiyə edilməsidir. Hazırkı dövrdə uşaq və gənclərin tərbiyəsində tərkib hissəsi olan vətənpərvərlik tərbiyəsi məsələsi ideoloji işimizin, milli dövlətçiliyimizin mühüm sahəsi kimi yüksək qiymətləndirilir və həmişə diqqət mərkəzində saxlanılır.

Kitabxanaçı bədii ədəbiyyatın təbliği zamanı müasir dövrdə vətənpərvərliyin yeni məzmun və məna kəsb etdiyini dünyada baş verən hadisələrlə vətəndə götürməli, bu mövzuda oxuculara kitab verərək çağdaş prosesləri nəzərdən qaçırmamalıdır. O, unutmamalıdır ki, gənclərə vətənpərvərlik hisslərinin aşılənməsində humanitar fənlər, ilk növbədə isə bədii ədəbiyyat daha geniş imkanlara malikdir.

Gənclərin vətənpərvərlik tərbiyəsində şifahi xalq ədəbiyyatı materiallarının təbliğinin əhəmiyyəti böyükdür. "Dədə Qorqud" və "Koroğlu" dastanlarının, bir sıra nağıllarımızın uşaqlar və gənclər arasında geniş təbliği onlarda qəhrəmanlıq, mübarizlik, yadelli işğalçılara qarşı nifrət, doğma vətənə məhəbbət hiss və duyğularını tərbiyə edir.

Gənc nəslin vətənpərvərlik tərbiyəsində klassiklərimizin bədii irsinin təbliği də çox faydalıdır. Bu baxımdan, N.Gəncəvi, M.Füzuli, M.F.Axundov, A.Səhhet, M.Ə.Sabir, S.Vurğun və başqa klassiklərimizin əsərlərindəki vətəni tərənnüm edən motivlər kitabxanalarımızın diqqət mərkəzində olmalıdır. Belə ki, klassik şairlərimizdən olan Abbas Səhhetin çox təbii və səmimi yazdığı "Vətən" şeri kitabxanada təşkil edilən bir sıra tədbirlərin leytmotivinə çevrilə bilər. Bu şer indiki dövrdə ictimaiyyətə və qürur ifadə edən intonasıya ilə daha gur səslənir:

*Könlümün sevgili məhəbbəti mənə
Vətənimdir, vətənimdir, vətənim...
Vətəni verdi mənə nəni nəmək,
Vətəni, mənə, unutmaq nə demək?!*

*Anadır hər kişiye öz vətəni,
Bəsləyib sənəsi üstündə onu...
Vətəni sevməyən insan olmaz,
Olsa, ol şəxsə vicdan olmaz! (229, s.64.)*

Məlumdur ki, xalqın vətənpərvərlik, yadelli işğalçılara qarşı qəzəb və nifrət hissləri müharibə illərində daha aydın şəkildə meydana çıxır. Bu mənada həm 1941-1945-ci illərin Böyük Vətən müharibəsi, həm də Dağlıq Qarabağ uğrunda 1988-ci ildən başlayan Vətən müharibəsi vətəndaşlarımızda yeni mənəvi-oxlaqi sifətlərin yaranmasına səbəb olmuş, ədəbiyyatımıza yeni mövzular, yeni xarakterlər gətirmişdir.

Kitabxanalarda aparılan müşahidələr göstərir ki, gənclər müharibə mövzusunda yaranan bədii əsərlərə böyük maraq göstərir, onları həvəslə oxuyurlar. Bu mövzuda yazılan əsərlərin qəhrəmanları gənc nəslin hərbi-vətənpərvərlik tərbiyə üçün zəngin material verir, olverişli imkan yaradır. Böyük Vətən müharibəsi mövzusunda da əsərlər faşizmə qarşı ağır döyüş illərində xalqımızın arxa və ön cəbhələrdə kütləvi qəhrəmanlıq nümunələri göstərdiyini öyrədir, azgün düşmənin vəhşilikləri haqqında konkret məlumat verir. Bu mövzuda yazılmış əsərlərin təbliği müqayisə aparılmağa, nəticə çıxarmağa çox kömək edir. Gənclər öyənirlər ki, böşər tarixində

hər bir xalqın öz istiqlaliyyəti, vətənin azadlığı uğrunda yadellilərə qarşı vuruşmaq halları az olmamışdır. Amma müxtəlif xalqların alman faşizminə qarşı apardığı müharibə bunların hamısından fərqlənir. Bu müharibə müxtəlif nəsillərdən olan adamları düşməne qarşı mənəvi cəhətdən birləşdirməyin ən parlaq nümunəsi kimi diqqəti cəlb edir.

Böyük Vətən müharibəsi cəbhələrində xalqımızın igid övladlarının göstərdikləri vətənpərvərlik nümunələri bədii əsərlərdə geniş əks etdirilmişdir. Gənc nəslin həmin ruhda tərbiyə olunması məqsədi ilə ədəbi qəhrəmanların sosiyyəsinə nəzər salmaq çox faydalıdır. Müşahidələr göstərir ki, cəbhə qəhrəmanları - Mehdi Hüseynzadə ("Uzaq sahillərdə" - Həsən Seyidbəyli, İmran Qasımov), Hüseynbala Əliyev ("Leningrad göylərində" - Məmməd Rahim), Həzi Aslanov ("General" - Hüseyn Abbaszadə), Qafur Məmmədov ("Qafurun qəlbi" - Süleyman Rüstəm) və başqaları kimi cəsur obrazlar gənclərə dərin təsir edir, həyatda onların idealına çevrilirlər. Bu ədəbi surətlər gənc nəsildə möhkəm iradə, döyüş, cəsur, vətənə məhəbbət, yüksək şüur və s. kimi sifətlər formalaşdırır.

Oxuculara bədii əsərlərin tərbiyəvi əhəmiyyətini və təsir gücünü daha yaxşı başa salmaq üçün Böyük Vətən müharibəsi illərində şair və yazıçıların ən gözəl əsərlərinin oynadığı rol haqqında məlumat vermək çox səmərəli olur. Bu məqsədlə Səməd Vurğunun "Mənə belə söylədilər" şerini misal göstərmək, cəbhədə həlak olmuş bir döyüşçünün ölüm ayağında şairin müşbur "Azərbaycan" şerindən:

*El bilir ki, sən mənimsən,
Yurdum, yuvam, məskənimdən,
Anam, doğma vətənimdən!
Ayrılarımı könül candan?*

Azərbaycan, Azərbaycan! (12, s. 220).

deyib gözlerini əbədi yumması kimi faktları yerli gəldikcə söyləmək çox təsirli olur, bədii ədəbiyyata həvəsi artırmaqla yanaşı, gənc oxucularda vətənpərvərlik hisslərinin formalaşmasına müsbət təsir göstərir.

Səməd Vurğunun:

*Bilsin ana torpaq, eşitsin vətən,
Müsləhət əsgərəm mən də bu gündən!
Bu gün bir süngüdür əlimdə qələm,
Mənim bayrağıma göz dikir aləm (13, s. 66).*

deyərək müharibənin ilk günündən qələmini silahla əvəz etməsi, dəfələrlə əsgər paltarını geyinib bir neçə qələm yoldaşı ilə birlikdə ön atəş xətlərinə getməsi, ordu hissələrində böyük siyasi-kütləvi təbliğat işi aparması həm şairin yaradıcılığına məhəbbət oyadır, oxucularda ruh yüksəkliyi yaradır, həm də onların vətəndaşlıq duyğularını coşdurur.

Əlbəttə, müharibə mövzusunda yazılmış əsərlər təbliğ olunarkən 1990-cı ilin 20 Yanvar faciəsi, 1992-ci ildə erməni-rus hərbi birləşmələrinin törətdiyi Xocalı faciəsi, Şuşanın, Laçının, başqa rayonlarımızın işğalı ilə bağlı yazılmış bədii nümunələrə də geniş yer verilməlidir. Lakin təəssüflə qeyd etməliyik ki, Qarabağ müharibəsinin başlanğıcından on ildən çox vaxt keçməsinə baxmayaraq, xalqımızın erməni-rus işğalçı ordusuna qarşı mübarizəsi ilə bağlı xeyli poetik əsərlər, xüsusilə şeirlər yazılsa da, irihöcmli əsərlər, o cümlədən romanlar, povestlər və s. çap olunmamışdır. Bu isə şübhəsiz kitabxanalarımızın fəaliyyətinə müəyyən qədər mənfi təsir göstərməyə bilməz.

Azərbaycanın görkəmli xalq şairi Səməd Vurğun yazır: "Xalqımızın rəngarəng zəhmət həyatı - ...onun yeni əxlaqi keyfiyyətləri, işıqlı fikirləri və hissləri, sevinci və kədəri, Vətən naminə yadelli işğalçılarla gərgin mübarizədə göstərdiyi qəhrəmanlığı və igidliyi Azərbaycan ədəbiyyatının keçən dövr ərzində yaratmış olduğu ən yaxşı əsərlərdə öz bədii əksini tapmışdır. Bizim neslin... səadət ruhunda, ... Vətənimizdəki xalqların qardaşlığı və xoşbəxtliyi ruhunda tərbiyə olunmasında ədəbiyyatımız həqiqətən böyük rol oynamışdır. Ədəbiyyatımız xalqımızın ictimai və şəxsi şüurunun yüksəldilməsi, xalqın estetik zövqünün zənginləşməsi işində böyük rol oynamışdır" (14, s. 303).

Böyük şairin dediyi kimi, həqiqi sənət əsərləri oxucuları yetkin şəxsiyyət kimi inkişaf etdirir, onların bədii zövqünün düzgün formalaşmasına müsbət təsir göstərir.

Ədəbiyyatşünas alim M.Cəfərovun qeyd etdiyi kimi, "Həqiqi sənət əsərləri hər bir oxucunun ağıl və düşüncəsini inkişaf etdirib zənginləşdirir. Belə əsərlərin vasitəsilə ən gözəl insani hisslər, duyğular və fikirlər başqalarına keçir, əhval-ruhiyyələri, psixologiyaları dəyişir. Bu əsərlər əgər tarixi əsərdirsə, həyatın mühüm suallarına cavab tapmağa kömək edir" (3, s. 90).

Bu amillərdən çıxış edərək, kitabxanalarda bədii ədəbiyyatın düzgün və məqsədyönlü təbliği xüsusilə vacibdir.

1. Библиотечное обслуживание: Теория и методика. - М., 1996. - 200 с.

2. Cabbarlı C. Əsərləri: I c. - B.: Azər nəşr, 1956. - 426 s.

3. Cəfərov M.C. Estetik tərbiyə, ailə və məktəb. - B., 1967. - 110 s.

4. Эстетическое воспитание читателей в массовых библиотеках: Методические материалы. - М., 1972. - 80 с.

5. Əhmədov Ə. Mənəviyyat, gözəllik, tərbiyə. - B.: Maarif, 1993. - 280 s.

6. Məmmədov Z. Estetika və yeni insan tərbiyəsi. - B.: Azər nəşr, 1978. - 110 s.

7. Novruzov R. Teatr sənətinin estetik tərbiyə vasitələri sistemində yerini//İncəsənətin sosial mənəvi-estetik mahiyyəti: Tematik məcmuə. - B., 1986. - S. 23-32 s.

8. Xələfov A. Azərbaycanda kitabxana işinin tarixindən (Qədim dövrlərdən başlamış XVIII əsrin axırlarına qədər). - B., 1986. - 52 s.

9. Работа с читателями: Учебник. - М.: Книга, 1981. - 296 с.

10. Rzayev S. Uşaqların estetik tərbiyəsi sahəsində uşaq və məktəb kitabxanalarının vəzifələri //Zəhmətkeşlərin kommunist tərbiyəsi işinə kitabxanaların köməyi: Tematik məcmuə. - B., 1989. - S. 26-33

11. Suxomlinski V. Vətəndaşın doğulması. - B.: Maarif, 1975. - 362 s.

12. Vurğun S. Əsərləri: I c. - B.: Elm, 1960. - 330 s.

13. Vurğun S. Əsərləri: II c. - B.: Elm, 1960. - 374 s.

14. Vurğun S. Əsərləri: VI c. - B.: Elm, 1960. - 462 s.

Князь Аслан

Роль библиотек в процессе художественно-эстетического воспитания читателей

Резюме

В современных условиях основные работы в области эстетического воспитания читателей заключаются в приобщении читателей к широкому кругу художественных ценностей прошлого и настоящего, выявление гуманистических и интернациональных традиций отечественного и зарубежного искусства; повышению эстетического уровня читателей, культуры художественного восприятия путем пропаганды лучших образцов литературно-художественной критики, литературоведения, искусствоведения, эстетики, комплексной пропаганды различных видов искусств в их взаимодействии, взаимообогащении, взаимовлиянии.

В статье анализируются работы библиотек по художественно-эстетическому воспитанию читателей в условиях независимости Азербайджанской Республики.